

segítve vármegyei határozatokat rögzítettek. A könyvet elsősorban a helytörténészek forgathatják haszonnal. Vizsgálhatják Ung vármegye hatáskörét: mennyiben önkormányzat a vármegye, s mennyiben csupán a felsőbb rendeletek végrehajtója (adókievetés, katonai beszállásolás, átvonulás, katonaszökevények és rablók üldözése stb.) Attekintik, hogy mekkora terheket viselt más vármegyékkel összevetve. (A kötet összeírásokban – nemesi felkelések, lust-rák – igen gazdag, de elszórt adatokból összeállítható a tisztségviselők névsora is.) Munkájukat segítő jó lett volna alaposabb – a hibákat kiigazító, az értelmezést segítő – jegyzetapparátust készíteni. És sajnos nincs a kötethez névmutató.

A *Tartalomjegyzék* alapján ez az adatsor állítható össze: 1700-ban és 1701-ben 20–20, 1702-ben 19, 1703-ban 26, 1704-ben 28,

1705-ben 14, 1706 első felében 12 közgyűlésről, vagyis összesen 139-ről vannak adataink. A közgyűlések zömét (99) Ungváron rendezték; három esetben nincs megjelölve a helyszín. 1702. december 14. és 1704. május 2. között kizárólag Ungváron ülészetek. (Részben a szükséghelyzet miatt: 1703 nyarától 1704 tavaszáig a vármegye nemessége beszorult Ungvárra, a felkelők blokádja miatt más helyszínt nem is választhattak.) Hivatkozásaikból megállapítható, hogy a szemelvények készítői a X. jegyzőkönyvet a 362. foliótól nézték végig (468. folio), vagyis az 1700. évi bejegyzésekkel kezdve 1704 februárjáig; a XI. jegyzőkönyv 1704. március 15-től az 1708-as évvel bezárólag rögzítette a közgyűlések döntéseit, de csak az 1706. június 7-i közgyűlésig (1–146. folio) jutottak el.

Sípos Ferenc

HERMANN RÓBERT

A DRÁVÁTÓLA LAJTÁIG

Tanulmányok az 1848. nyári és őszi dunántúli hadi események történetéhez

(Balassi Kiadó, Budapest, 2008. 294 o.)

Új tanulmánykötettel jelentkezett az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc 160. évfordulójára Hermann Róbert, a korszakkal foglalkozó kiváló hadtörténész. Mint azt rövid historiográfiai összefoglaló után maga is leszögezi a bevezetőben, a kötet tanulmányai korábban, más kötetekben már napvilágot láttak, de azóta a szerző – bécsi kutatásai után – jelentősen átdolgozta azokat. Így minden eddiginél pontosabb képet nyújtanak arról a folyamatról, ahogy a Batthyány-kormány által szervezett fegyveres erő képessé vált az ország védelmére, és sikeresen elhárította a magyar alkotmányosság ellen indított első komoly, Josip Jellačić horvát bán vezette támadást.

Az első tanulmány a magyar fél által a Dráva mentén kiépített védvonal 1848 június és szeptember közötti történetét vázolja. A szerző részletezi, hogyan került sor a védvonal kiépítésére, és milyen fegyveres erő alkotta azt 1848 nyári időszakában. Ismerteti, hogy

mekkora erőket vezényelt át a Délvidékre – a vonalat épp a horvát támadás idejére meggyengítő – magyar hadvezetés. Bemutatja, hogyan látta a védővonalat a túloldalon a horvát fél. Végül megállapítja, hogy a vonal kisebb támadások elhárítására ugyan alkalmas volt, de még az eredeti erők megmaradása esetén sem tudta volna feltartóztatni a horvát főerőket.

A második tanulmány átfogó képet nyújt a dunántúli hadi eseményekről Jellačić betörésétől egészen a schwechati csatáig, illetve Simunich kiszorításáig. Elemzi a horvát–magyar viszonyt, a horvát bán elsősorban birodalmi érdekeket szolgáló politikáját, a horvát haderő megszervezését és felvonulását a határra. Ezután következik a tényleges hadiesemények bemutatása a határátlépéstől Pákozdig, ahol a magyar hadsereg végül megállította a horvát támadókat, majd az ozorai diadal és a Dél-Dunántúl megtisztításának ismertetése. Végül az Északnyugat-Felvidék biztosításának, illet-

ve az alsó-ausztriai magyar hadjáratnak a történetét mondja el a szerző, kiegészítve Simunich dandárjának kiűzésével. A tanulmányt záró összegzés megállapítja, hogy bár a magyar hadsereg nem mindig tudta maximálisan kihasználni az adódó lehetőségeket, sikeresen elhárította a horvát főerők offenzíváját, megtisztította az ország területét, majd sikeresen elkerülte a megsemmisítő vereséget Schwechatnál.

A harmadik tanulmány az 1848. szeptember 29-én lezajlott pákozdi csata vitatott részleteivel foglalkozik. Ebben a részben Herrmann Róbert bemutatja, hogy miért ezen a napon zajlott le a csata, hogy mi lehetett a Fligely horvát tábornoki örmagy küldetése, valamint részletezi a sukorói haditanács lefolyását, ahol döntés született a horvát hadsereggel való szembeszállásról. Ezután tisztázza a szemben álló felek létszámviszonyait, a magyar balszárny helyzetét, illetve a fegyverszünet megszületésének körülményeit, majd a két fél veszteségeit. Megállapítja, hogy Jellačić jelentésével ellentétben a horvát fél veszteségei elérhették a 200 főt. Végül a zalai zászlóalj szerepének ismertetésére, illetve az összegzésre kerül sor, ahol a szerző megállapítja, hogy bár a horvát haderőt nem sikerült döntő módon megverni, de eredeti célját, a magyar főváros elfoglalását sikerült megakadályozni. A tanulmányt nyolc eredeti dokumentumot tartalmazó függelék zárja.

A következő tanulmány Nagykanizsa 1848. október 3-i felszabadítását tárgyalja: röviden ismerteti a város helyzetét 1848 nyarán, majd a horvát betörés utáni feladását és megszállását, illetve hogy hogyan élték meg azt a városlakók. Bemutatja a zalai népfelkelés aktivizálódását, a város elszigetelődését, illetve a horvát kísérleteket a város helyőrségének megerősítésére. Részletesen ismerteti a „vasi nemzetőri ezred” és a nyugat-dunántúli nemzetőrség megszervezését, előrenyomulását Kanizsa irányába, majd magának a városnak a visszafoglalását és az ütközet után történeteket. Végül megállapítja, hogy a magyar erők visszazerezték ugyan a várost, de bizonyosodott, hogy a nemzetőrök és a népfelkelők, képzetlenségük és szervezetlenségük miatt, önállóan jelentős túlerjük ellenére sem képesek reguláris egységek megsemmisítésére.

Az ötödik tanulmány a Todorović-hadoszlop visszavonulásának történetét elemzi. Részletesen bemutatja a Jellačić által Horvátországba küldött hadosztály összetételét, tervezett út-

vonlát, az üldözésére indított magyar erőket, majd a horvát csapatok megállítására tett sikertelen magyar kísérleteket, vagyis az 1848. október 10-i lövői és 11-i salamonfai ütközeteket. Ezt követi a horvát haderő Kőszegen keresztül osztrák területre való visszavonulásának és hazatérésének leírása, illetve a Kőszeg „kapitulációja” miatt elrendelt vizsgálat bemutatása. Végül az összegzésben a szerző megállapítja, hogy a horvát létszámfönlény, illetve a határ közelsége és a magyar erők összehangoltságának a hiánya miatt a hadoszlop bekerítésére reális esély nem volt.

A hatodik tanulmány egy kevésbé ismert epizóddal foglalkozik, nevezetesen a Perczel Mór és a stájerországi cs. kir. parancsnokok között 1848 októberében lezajlott fegyverszüneti tárgyalásokkal. A szerző röviden ismerteti a Kanizsa felszabadítása utáni eseményeket, Perczel hadosztályának október közepi feltűnését Zala megyében, majd a Muraköz visszafoglalását, és azt, hogy ez milyen hatással volt a Stájerországban állomásozó cs. kir. csapatok vezetésére. Bemutatja, hogy a horvát erőkkel harcban álló magyar hadvezér hogyan próbálta tárgyalásokkal semlegesíteni a cs. kir. erőket, és rámutat arra, hogy a másik oldalon (Burits vezérőrnagy kivételével) valójában nem volt komoly fogadókészség. Végül röviden vázolja a tárgyalások megíjűsülése utáni eseményeket.

A kötet utolsó tanulmánya a magyar főserreg alsó-ausztriai hadjáratának történetét teszi vizsgálat tárgyává. Ismerteti Jellačić seregének visszavonulását, azt, hogy miért állt meg a magyar főserreg a határnál, illetve a politikai és a katonai vezetés habozásának indokait. Leírja az első két, gyors visszavonulással végződő határátlépést, illetve a határ mentén kibontakozó előrsi összecsapásokat, majd az október végi, támadást elrendelő haditanácson történeteket. Részletesen elemzi a támadásra induló haderő összetételét, az erőviszonyokat, majd az előrenyomulás és a schwechati csata történetét. Megmutatja azt is, hogy élték meg azt az egyes közkatónák. Végül a csata után előállt helyzetet elemzi. A kötetet magyar és horvát hadrendeket tartalmazó függelék, rövidítésjegyzék, illetve a tanulmányok első megjelenési helyét felsoroló lista zárja.

A kötetben természetesen előfordulnak kisebb hibák, eltérések, elsősorban a tanulmányok ugyanazon eseményekkel foglalkozó részeinél. Például kérdéses, hogy szeptember 11-én a horvát haderő 1902 (57. o.), vagy 1402 ló-

val (280. o.) lépte-e át a Drávát; a 7. vértesezred szeptember 19-én Marcalinál (58. o.) vagy 20-án Lengyeltótinál (118. o.) csatlakozott-e a bán seregéhez; Pákozdnál egy üteg (66. o.) vagy egy félüteg (97. o.) lépett-e harcba a jobbszárnyon, illetve a Todorović-hadoszlophoz egy (74., 168. o.), vagy két (213., 242. o.) határőrzászlóaljbat osztottak-e be? A pákozdi csatánál aligha lehetett egyenlő a magyar és a horvát veszteség (101. o.), ha a magyar fél kb. 100 főt (101. o.), a horvát pedig kb. 200 főt (102. o.) veszített. Előfordulnak kisebb elírások is. Például az 1. honvédszászlóalj valószínűleg gyutacsos és nem gyútús (30. o.) puskával volt felszerelve; Nugent valószínűleg két 30 fontos mozsárral és nem tarackkal (151. o.) rendelkezett; Todorović október 8-án, és nem 7-én (213. o.) indult el; a magyar főseregnél a 15. székely határőrezred 1. zászlóalja volt, nem a 14.-é (252. o.). Kisebb hibák előfordulnak a táblázatoknál is: a 12. hatfontos üteg (278. o.) valószínűleg inkább 1. hatfontos üteg.

Végül a recenzens szerint érdekes lett volna bemutatni, hogy mi lett a Nagykanizsán állítólag átvonult horvát lovasüteggel (124. o.), illetve hogyan tűnt el kb. 5000–6000 fő szeptember 11. (57. o.) és 27. (91. o.) között a horvát hadrendből?

Mindezek ellenére a recenzens csak ajánlani tudja mind a szakemberek, mind a laikusok számára Hermann Róbert új tanulmánykötetét, amely nemcsak átfogó képet nyújt az 1848 nyaratól kibontakozó horvát–magyar fegyveres konfliktusról, hanem (a Roth-hadosztály hadjáratának kivételével) annak minden fontosabb mozzanatát részletesen elemzi is, kiegészítve mindezt a Bécs felmentésére indított magyar hadjáratral, illetve Perczel októberi tárgyalásaival. A mindkét oldal forrásanyagának nagymérvű felhasználása pedig minden eddiginél pontosabb és jobban érthető képet rajzol az eseményekről.

Kemény Krisztián

CHRISTOPH NEUMAYER – ERWIN A. SCHMIDL (HRSG.)

DES KAISERS BOSNIAKEN

Die bosnisch-herzegowinischen Truppen in der k. u. k. Armee Geschichte und Uniformierung von 1878 bis 1918

(Verlag Militaria, Wien, 2008. 341 o.)

Manapság egyre nagyobb nosztalgiával tekintünk az Osztrák–Magyar Monarchia fennállásának időszakára és a Nagy Háború előtti boldog békeidőkre. Az Ausztria–Magyarország szárazföldi haderejét alkotó közös hadsereg, valamint a magyar királyi honvédség és Lajtán túli megfelelője, a császári–királyi Landwehr csupán egyetlen nagyobb terület- és birodalomgyarapító hadjáratban vett részt 1868 és 1914 között: Bosznia és Hercegovina valamint a novipazári szandzsák megszállására a dunai birodalom az európai nagyhatalmak 1878. június 13. és július 13. között Berlinben ülésező, az 1877–1878-as orosz–török háborút végleg lezáró kongresszusán kapott felhatalmazást.

Az osztrák Militaria Verlag gondozásában megjelent kötet – amely a kiadó elsősorban az

1867–1918 közötti időszak hadtörténeti vonatkozásait bemutató sorozatának darabja – főszereplői az 1918 végéig az Osztrák–Magyar Monarchia részét képező két tartomány, Bosznia és Hercegovina területéről kiegészült alakulatok katonái és tisztjei, a címet idézve: „a császár bosnyákjai”. A bosnyák ezredeket kezdettől fogva a Monarchia hadseregének elit alakulatai között tartották számon, katonáikat a hadvezetés a legmegbízhatóbbaknak, leghűségesebbeknek ítélte, akik az első világháború során a legmostohább időjárású és harcászati körülmények között is derekasan helytálltak, nagy veszteségeik mellett is a végsőkig kitarítottak.

A bevezető után a kötet első nagy fejezete Bosznia–Hercegovina 1878-ban, az osztrák–